

מדבר התפוחים

הנילוס הכחול

מאת חיים שקד

קיים ריבוי מתמיד במספר המתעניינים במזרח התיכון, אך מדף הספרים בנושא זה אינו עשיר בכמותו, ולהוותנו — גם לא באיכותו. ספרים בעלי ערך — מקוריים או מתורגמים — נער יספרם.

על כן יש לברך על יזמתה של הוצאת „מערכות“ שהוציאה לאחרונה ספר בעל-ערך, העוסק בהיסטוריה של המזרח התיכון. א. מורקה, הנילוס הכחול, הוצאת „מערכות“, תשכ״ד—1963, 284 עמודים, תמונות, שתי מפות.

כידוע, יוצא הנילוס הכחול מאתיופיה, ומתלכד ליד הרטום (בסודאן) עם הנילוס הלבן, שמקורו באוגנדה. ספרו של אלן מורהד, „הנילוס הכחול“ הוא „אחיו התאום“ של ספר אחר שנכתב על-ידי אותו מחבר, ושעדיין לא תורגם לעברית: „הנילוס הלבן“.

שם הספר מטעה במקצת, שכן אין המחבר מתאר את הנילוס הכחול לפרטיו, אלא מספר פרקים מן ההיסטוריה של האזורים בהם הוא זורם. הוא דן גם בנילוס שמצפון לחרטום, ורואה בו המשך ישיר לנילוס הכחול, ואמנם ישנה הצדקה מסוימת לכך, שהרי מספק הנילוס הכחול בעונת הקיץ את מרבית מי הנילוס-של-מצרים.

ארבעה מאורעות מקורות הנילוס מסופרים בספר זה בצורה מרשימה. בחלקו הראשון, „הטיור“, מתוארים הנסיונות לגילוי מקורות הנילוס הכחול. מקורותיו לא היו ידועים — למרבה הפליאה — עד המאה השמונה-עשרה! רק ב־1770, לאחר מסע רב תלאות בארץ-לא-נודעת, טבל לראשונה אדם אירופאי (בריטי בשם ג'יימס ברוס) את רגלו

בנקודת המוצא של הנהר המפורסם, המספק למצרים את סם חייה: זה הנהר שעוד הרודוטוס אמר עליו: „מצרים הנה מתנתו של הנילוס“.

מספר ברוס: „עומד הייתי באותו מקום שהביא במבוכה גאונים וחוקרים גדולים בעולם העתיק ובזמננו, במשך 3,000 שנה... על אף היותי בריטי רגיל מן השורה, היה נצחוני שלם על מלכים ועל צבאות רבים“. אולם, מסתבר שנצחוניו של ברוס לא היה מושלם, משום שבשובו למולדתו לא רצה איש להאמין לסיפוריו „המשונים“, שנשמעו כדברי הבל ורעות רוח, והוא הושם לשנייה ולקלס. המבקרים הסתערו בשצף-קצף על הספר בן חמשת הכרכים בו תיאר את מסעותיו. אולם על אף חוסר האמון והביקורת הקשה, היכו סיפוריו גלים, הצרפתים אף תרגמו לשפת המעשה את ההלכה שסיפק להם ברוס בספרו, חיגס־איר־כספ, בנסותם להכות באמצעותו את הבריטים.

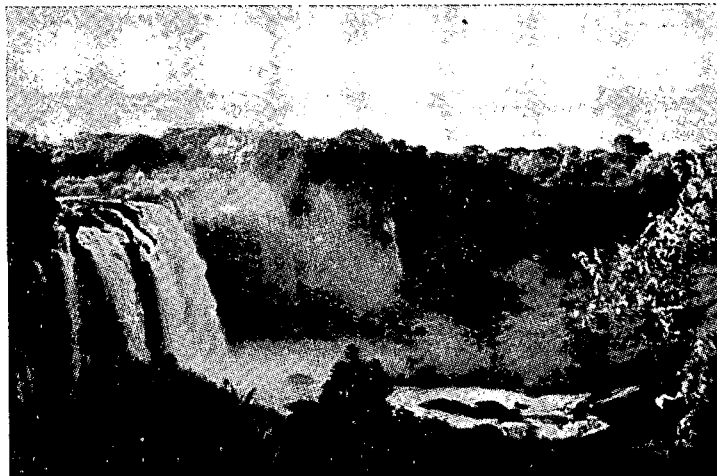
אכן החלק השני של הספר מוקדש ל„צרפתים במצרים“, דהיינו — למסעו המפורסם של נפוליאון למצרים ולארץ-ישראל, שהחל ב־1798. מורהד מתאר את מלחמת נפוליאון בממלכים — שליטיה המתנוונים של מצרים — ואת פעולותיו העיקריות של השלטון הצרפתי, שנתקיים זמן קצר אך היה רב-חשיבות להתפתחותה של מצרים החדשה.

לאחר פרק־היסטוריה אלה, שהתרחשו באתיופיה ובמצרים, בשני קצות הנילוס, ממלא המחבר את ה„פער“ הגיאוגרפי שביניהן בתיאור כיבושה של סודאן על-ידי מוחמד-עלי. בחלק זה, „התורכים בסודאן“, שזר המחבר תיאורים מרתקים של השליט, שהחל פועל בתנופה להפיכת מצרים למדינה מודרנית; תיאורים של קרבות הצבא המצרי נגד שבטי לוחמים סודאניים ותיאוריהם של אוכלוסית סודאן ושל מרכיזיה. אגב אלה, שוטח הוא לפנינו את הרקע למרד המפורסם של המהדי, שפרץ בסופה של המאה ה־19, ואשר תואר בספרו האחר — „הנילוס הלבן“.

בחלק הרביעי, המוקדש ל„בריטים באתיופיה“, מסופרים תולדותיו של מסע לא נודע אך רבי-ענין, של פילדמרשל לורד נאפיר. מסע זה אורגן על-ידי הבריטים כדי להציל את נציגם באתיופיה ועוד אירופאים מספר, שהושמו במעצר בפקודת הקיסר האתיופיה תיאודור. מסעו של נאפיר, שהקורא חש כמעט כאילו הוא משתתף בו, נסתיים ב־1868 בשחרורם של האירופאים ובהתאבדותו של הקיסר האתיופיה העריץ (התכתבות מענינת שלו עם המלכה ויקטוריה מובאת בספר).

★

הספר כתוב ביד אמן, והיה רב-מכר בארצות-הברית ובבריטניה. תוכנו עשוי לענין במיוחד אנשי צבא, משום שהציר עליו סובכות שלוש פרשיות, מבין ארבע המתוארות בו, הוא מסעות מלחמה. לפנינו שלוש הסתערויות-נפל של צבאות במתכונת ימי-הביניים (הממלכים) — נגד הצרפתים במצרים; שבטי השאייקיה הסודאניים — נגד צבאו של מוחמד-עלי והאסטרטיה של תיאודור — נגד הצבא הבריטי באתיופיה. צבאות אלה היוו כוח חזק ועטורי תהילה באזורים בהם שלטו, אך הובסו בהתמודדות עם צבא שהיה חדיש (לפי מושגי התקופה) בארגונו ובנשקו. זהו ההסבר העיקרי לכך שקרבות מכריעים בין צבאות שונים אלה נמשכו שעות מעטות בלבד. בקרב המכריע בין חיל-המשלוח הבריטי לצבאו של תיאודור, נפצעו במערכה זו 20 איש, שמהם מתו שניים מפציעיהם. כן מאלפים הפרטים על הארגון המוקדם והמדוקדק של מסעות-המלחמה הצרפתיים, ולאחריהם של הבריטים — אל תוך ארצות לא-נודעות.

אשדות טיסיסאט בנילוס הכחול